
СВЕТЛИН СТОЯНОВ / Svetlin Stoyanov

МАХАТМА ГАНДИ „СРЕШТУ” ДЖАВАХАРЛАЛ НЕРУ
В ИНДИЙСКОТО НАЦИОНАЛНООСВОБОДИ-
ТЕЛНО ДВИЖЕНИЕ

*Mahatma Gandhi “Sreshtu” Djavaharlal Neru in India’s
Independence Movement*

Summary: *After the end of World War II India gained the status of an independent country owing to the self-sacrifice of the Indian soldiers who fought on almost all front lines. Although India couldn’t achieve a complete unification it obtained the status of a sovereign republic with its own democratic constitution.*

The dedication and tireless activity of the two great political leaders Mahatma Gandhi and Jawaharlal Nehru were in the foundation of this national success. Praised by some and denied by others they contributed to the abolition of colonial rule and the building of free India through their actions and revolutionary ideas. The principal aim which they pursued and which was the only thing they had in common was the repudiation of foreign domination and obtaining national freedom.

The differences which arose between them concerned the methods of waging the struggle, the status which India should gain and last but not least the political and economic route which the free country should embark on.

Key words: *Independence Movement, Indian National Congress, Muslim League, dominion, metropolis, colonial regime, resolution, pacifist, subcontinent*

Краят на XIX в. и първата половина на XX в. е епоха белязан от масови националноосвободителни движения в целия свят. В Европа това явление е познато и от предходните периоди, но в този исторически момент то се увенчава с категорична победа на потиснатите народи и води до реставриране и изграждане на нови държави.

Незабелязано, но паралелно с тези събития, в някои части на света се осъществяват антиколониални движения за независимост на народи попаднали под чуждо господство. Една част от тях успяват да извоюват политически и стопански отстъпки от своите метрополии, други се сдобиват с желания статут на доминиони, а трети с независимост.

До началото на Втората световна война Великобритания е държавата притежаваща най-голямата колониална империя. Макар някои от колониите да са прикрити под наименованието мандатни територии, те си остават важна опора на кралството и са в основата на икономическата и военната му мощ.¹

От английската колониална система най-важна съставна част е Индия, осигуряваща необходимите ресурси, за да бъде Великобритания световен хегемон. Това е най-важната причина, поради която Индия си извоюва статут на независима страна в последния етап от разпадането на колониалния свят.

Съществена причина представляват и особеностите на националноосвободителното движение на индийския народ срещу колониалните власти и най-вече в идеологията, изповядвана от политическите лидери, застанали начело на съпротивата.²

Индийското национално движение придобива значими резултати в годините между двете световни войни, но неговото начало е поставено през 60^{те} години на XIX в. от младата индийска интелигенция и позамогналата се дребна буржоазия.³ Създадените от тях сдружения и организации в началото притежават твърде семпли политически програми. Основно в тях доминира желанието за реформи в сферата на държавната администрация, съдебната власт и най-вече за участие на индийци в управлението на страната.

За начална дата на индийското националноосвободително движение се приема 27 декември 1885 г., когато в Бомбай се създава Индийският национален конгрес – първата партия в Индия с антибританска насоченост.⁴ Колкото и да е парадоксално, тази политическа организация възниква благодарение на английското колониално правителство, което цели чрез нея да следи политическите настроения на народните маси в субконтинента.

Голяма част от членовете на младата партия са индийци, завършили своето образование в Англия и възприели британския маниер на общуване. За генерален секретар е избран Алън Октавиан Хюм, англичанин, заемал в миналото висок политически пост в английската колониална администрация.

До края на XIX в. ролята на Конгреса е почти незабележима. Той се задоволява с умерена критика срещу правителството и изготвянето на девет резолюции с предложения за административни и образователни реформи.⁵ Тази партийна политика рязко се променя през първите години на XX в. когато в самата партия се обособяват две противоположни политически доктрини, изповядвани от умерените (либерални) и крайните (демократични) политически дейци.⁶

Поляризацията в партията се дължи най-вече на спорния въпрос какъв статут трябва да си извоюва Индия – на доминион или на суверенна държава. Привържениците на умереното течение произхождат от дребнобуржоазните среди на обществото и възприемат за своя политическа линия ограничената автономия в рамките на британската империя.

В противоречие с тях влизат представителите на крайното крило на Конгреса, които съставляват ниските слоеве на индийската интелигенция и отстояват безусловно своето желание за пълна политическа и икономическа независимост. Но и те не представляват еднородна маса и се разграничават в позицията си по какъв начин да се води борбата за национална независимост. Като водач на демократичното течение на Индийския национален конгрес се изявява Бал Гангадхар Тилак (1856–1920), лидер, който поставя независимостта на Индия над всичко.⁷

Тилак и неговите сподвижници са радатели на идеята в националноосвободителното движение да бъдат въвлечени народните маси, но с условието да не се прибегва до въоръжена борба. Като резултат на тази теория, той поставя началото на кампанията за бойкот на английски стоки, продължила до декември 1907 г., когато на ежегодната сесия на Индийския национален конгрес, умерените се обявяват за прекратяване на бойкота. Това решение довежда до разкол в партията и крайните, начело с Тилак, се отделят и създават нова формация, наречена „Партия на националистите“. Тази организация не просъществува дълго поради ареста на Тилак от английските власти. Съдебният процес, организиран срещу него, довежда до масови протести в много градове на страната, но въпреки това индийският патриот е осъден на шест години затвор.⁸

Междувременно, през 1906 г., колониалните власти водени от своята политическа максима „Разделяй и владей“, ускоряват създаването на „Мюсюлманската лига“ – политическа партия, която да отстоява правата на мюсюлманското население в Индия. Тя трябва да бъде опора на колониалното правителство и изявен враг на Индийския национален конгрес.⁹

До началото на Първата световна война Индийското национално движение не извоюва реални политически и стопански отстъпки от своята метрополия, но поставя здрава основа, върху която двете най-значими личности в новата история на Индия – Махатма Ганди и Джавахарлал Неру ще доведат борбата за национална независимост до желания край.

*

* *

Възхвалявани от едни и отричани от други Махатма Ганди и Джавахарлал Неру спомагат със своите действия и революционни идеи за премахване на колониалното господство и изграждане на свободна Индия. Основната цел, която те ревностно преследват и по това единствено си приличат, е отхвърляне на чуждата власт и извоюване на национална свобода.

Точно в този исторически момент индийският народ изпитва нужда да бъде направляван в своята борба за независимост от тези две силни личности: Ганди – духовен баща и водач на огромното селско мнозинство, обаятелна и властна личност, поел в свои ръце нелеката задача да промени тежката съдба на народа и Неру – аристократът, възпитаник на европейската културна школа,

приел за свой идеал западната ценностна система, отхвърлящ религиозните предразсъдъци, владеещ до съвършенство ораторското майсторство и притежаващ организаторски талант и великолепно чувство за отстояване на собствените цели.

Различията, които се появяват между двамата са относно методите, по които ще се води борбата, статутът, който трябва да си извоюва Индия и не на последно място – политическият и стопанският път, по който трябва да тръгне свободната държава.¹⁰

Мохандас Карамчанд Ганди е роден на 2^{ри} октомври 1869 г. в Порбандар, Гуджарат, в заможно семейство, принадлежащо към кастата на търговците. Баща му заема поста министър-председател на Порбандар, а по-късно и на област Раджкот. Ганди завършва право в Англия и става член на адвокатската колегия в Лондон. През 1893 г. заминава за Южна Африка, където оглавява движението за правата и свободите на южноафриканските индийци. Там той живее 20 години и през този период разработва теорията и практиката на „сатяграха“ – движение за ненасилствена съпротива.¹¹

Важни моменти в политическата дейност на Ганди са англо-бурската война през 1899 г. и въстанието на зулусите през 1906 г., когато той призовава индийците да подкрепят английските войски. За да даде пример, той се записва доброволец и заявява, че това е негов граждански дълг. По този начин се надява да извоюва повече политически отстъпки от колониалните власти в Южна Африка.¹²

В началото на 1915 г. Ганди се връща в Индия, където народа го посреща като национален герой. Умерените лидери на националното движение му дават препоръки известно време да се въздържа от политическа дейност, за да опознае най-напред положението на страната. През този период на адаптация и равносметка Ганди съумява да прозре политическите и социално-икономическите противоречия между колония и метрополия. Той оценява добре индийския политически живот, активен, но разпокъсан на фракции и организации. Самият Индийски национален конгрес няма изградено становище, по което да се води националната борба.

Още в първите месеци след своето завръщане в родината, той изгражда медитативния център Хариджан Ашрам, където живее заедно с учениците си. Там приема „недокосваемите“ – най-безправната част от населението в съсловно-кастовата система на Индия, закриля онеправданите селяни, застъпва се за ахмадабадските текстилни работници. Това е моментът, в който за първи път на индийска земя Ганди започва политически пост – спира да приема храна и вода, докато не се изпълнят исканията на угнетените работници.¹³

Посещава Рабиндранат Тагор в неговото духовно средище в Шантиникетан. Самият Тагор (лауреат на Нобеловата награда за литература за 1913 г.)

се възхищава на духовната му извисеност и му дава прозвището Махатма (Велика душа), което Ганди до края на живота си не одобрява.¹⁴

Месеците преди края на Първата световна война съвпадат с един от най-противоречивите моменти в политическия живот на този виден хуманист. През април 1918 г. вицекралят на Индия Челмсфърд кани Ганди на военната конференция в Делхи. На нея той поема ангажимент да оглави агитационната дейност по набирането на индийски мъже за имперската армия. Съгласието за съдействие е съпътствано с една условност, която той лично заявява в писмо до вицекраля: „той няма да убие или нарани никого, приятел или враг”.¹⁵

Кампанията за набиране на войници поставя под съмнение последователността в доктрината на Ганди за ненасилие. Това може да бъде обяснено със силното му желание да извоюва от метрополията политически отстъпки за индийския народ след края на войната. Но въпреки това, в съзнанието и душата на неговите последователи се нагнетяват смесени чувства.

След края на войната Индия изпада в ужасна стопанска криза, съпътствана с гладни епидемии, които довеждат до смъртта на 13 млн. души, а индийците остават излъгани в надеждите си за политически промени. В този критичен момент Махатма Ганди поема ръководството на Индийския национален конгрес. Благодарение на големия авторитет, който си извоюва в годините преди и по време на войната, той измества от върховете на Конгреса големите умерени лидери Ладжапат Рай, Бенерджи и Ани Безант.¹⁶

Застанал начело на партията, Ганди успява за кратко време да обедини около себе си голяма част от членовете ѝ. Разликата между него и старите лидери е, че той набляга на стопанските и социалните придобивки, които трябва да бъдат извоювани и по-малко на политическите.

В противовес на Закона Роулат, даващ право на колониалните власти да задържат протестиращите индийци и да ги затворят без предварителен процес, Махатма Ганди поставя началото на кампанията за „Пасивна съпротива” (1920–1922), която обхваща целия субконтинент.¹⁷

Призовава да бъде осъществен бойкот на колониалния режим като бъдат отказвани почетни длъжности и звания давани на местни граждани, да бъдат бойкотирани английски училища и колежи и плащането на държавни данъци и такси. При тази политическа борба не се призовава към радикални действия, а се поставя на преден план принципът за ненасилие, който трябва да доведе до разрешаване на националния въпрос по мирен път.

Паралелно с тези събития Ганди застава начело на т.нар. „Халифатско движение”.¹⁸ Османската империя след края на Първата световна война попада в лагера на победените и по силата на Севърския мирен договор ѝ се налагат финансови и териториални санкции.¹⁹ Мюсюлманите в Индия застават зад каузата да бъде защитен Халифа и да се отстоява престижа на религията. Благодарение на Ганди за първи път се обединяват силите на индуси и мюсюлмани.

От гледна точка на целите движението не довежда до нищо по-конкретно, но с усилията на тази обединяваща личност, по уникален начин се създава общ фронт против Англия.

Мечтата на Ганди е независима и неделима Индия, в която да живеят свободно индуси и мюсюлмани, да бъдат премахнати завинаги кастовите предразсъдъци и човешкото дискриминиране. Но тази свобода да се извоюва с умерени и добре премислени действия. Борбата трябва да се води с мирни средства, с пост и молитва, но ако се наложи и чрез съпротива, но тя трябва да бъде в границите на мирния диалог.²⁰

Първите следвоенни години са период на абсолютна доминация на Махатма Ганди в Индийския национален конгрес, неговите идеи и методи не се коментират от другите водачи, а се възприемат безусловно. Платформата, върху която той ръководи кампанията, е подчинена на единство и дисциплина.

В началото на 1922 г. в отделни части на страната избухват безредици и стълкновения между полицията и протестиращите народни маси. Голяма част от ръководителите на движението са задържани и това дава повод на Ганди да прекрати кампанията, когато тя е в най-високата си точка.²¹ Това негово решение предизвиква недоволство от страна на радикално настроените членове на Конгреса, но ясно показва безкомпромисната позиция, кореспондираща с възприетия метод на „сатяграха“ (ненасилствена съпротива), която се отстоява. Ганди губи подкрепата на голяма част от индийския политически елит. Изгражда се мнение, че е необходимо националното движение да тръгне по нов път, който да изведе Индия до мечтаната независимост. Загубил доверието на Конгреса, Ганди си остава в сърцето на обикновения индийски народ, който продължава да го следва със същата отдаденост. В този исторически момент стотиците милиони религиозни необразовани селяни не се ръководят от интелектуалците в Индийския национален конгрес, а слушат своя духовен водач, владеещ до съвършенство техния език.

Макар и неразбран от своите политически съратници, Ганди продължава да следва неотклонно своята антиколониална програма, която е повече социално-икономическа и по-малко политическа. Борбата му е насочена към извоюване на административни и стопански придобивки и отхвърляне на непосилния данъчен гнет, който от векове е легнал върху плещите на отрудения народ.²²

Паметна за индийската общественост е датата 11 март 1930 г. На този ден в Ахмадабад Ганди поставя началото на своя „солена поход“.²³ Под наблюдението на международната преса, той изминава заедно със своите ученици 385 км до град Данди, разположен на брега на Арабско море, и обявява възможността всеки индиец безплатно да си добива сол.²⁴ Заради този акт на несъгласие със стопанската политика на колониалното правителство е задържан от полицията. В много градове се организират масови протести в негова защита, властите отвърщат с насилие, при което стотици протестиращи са ранени, а

десетки загубват живота си. Международните наблюдатели, следящи отблизо събитията, са възмутени от жестокостта на полицията. Много европейски правителства осъждат тази агресия над невъоръжени хора. Изпаднали в неловка ситуация, властите освобождават Ганди от затвора и през март 1931 г. е разрешена продажбата на индийска сол.²⁵ „Солната акция“ запознава света с вековната болка на индийския народ и същевременно с нелеката задача да се бори за своите права.

В края на 20^{те} години популярността на Махатма Ганди расте неимоверно бързо в целия Западен свят. Той осъществява пътуване до Европа където се среща с влиятелни личности от световния политически елит, с които обменят мисли за съвременната глобална колониална политика.²⁶ В Индия обикновеният народ го боготвори и предано декларира своята готовност да го следва във всяко едно начинание. Признат от световната общественост и спечелил обичта на индийския селянин, Ганди е припознат в друга светлина от лидерите на Индийския национален конгрес, ръководен в този момент от Джавахарлал Неру – водач на демократичното крило на партията.²⁷

Неру е демократ и социалист, който отхвърля идеологията на Ганди както в политически, така и в стопански аспект. Той и по визия, и по политическа нагласа е друг тип водач. Роден на 14 ноември 1889 г. в Аллахабад (провинция Уттар Прадеш, Западен Бенгал) в семейството на местни аристократи. Баща му Мотилал Неру е един от основателите и дългогодишен лидер на Индийския национален конгрес. По отношение на кастовата принадлежност Неру е брахман или по-общо казано той е представител на най-висшата каста в Индия и следователно по рождение и възпитание е аристократ.²⁸ Получава своето образование в Хароу, а през 1912 г. завършва Юридическия факултет на Кембридж. Той е личност, притежаваща висок научен потенциал и не без основание съвременниците му го наричат Пандит – „ученият“.

За разлика от Махатма Ганди, обикалящ Индия с боси нозе, Неру е свършено въплъщение на определен тип англичанин – винаги вежлив, елегантен и обича да говори с известна доза престореност.²⁹ Това негово поведение си има обяснение и то е свързано с ролята на семейната среда в изграждането на неговия социален и обществено-политически светоглед. За Неру индийските традиции не значат нищо, това се дължи най-вече на установените правила в бащиния дом. Там той среща високопоставени в обществото господа, приятели на Мотилал, говорещи изискани слова, на които малкия Джавахарлал се стреми да подражава. Отгледан от английски гувернантки, бъдещият политик получава ограничени и повърхностни познания за индийската култура, при това той се сдобива с тях от книги на английски език. До края на живота си той трудно говори двата основни индийски езика – хинди и урду.³⁰

В сравнение с Ганди Неру не се води от определени религиозни правила. „За религията – пише той – аз имах доста смътни представи. Тя ми се струваше

женско занятие. Баща ми и по-възрастните ми братовчеди се отнасяха към този въпрос с хумор, отказваха да го приемат сериозно.”³¹ Изявил се като явен атеист, Неру изгражда образа на личност, обясняваща съвременния свят с непримиримия човешки дух и волята на народите да се самоусъвършенстват.

Веднага след своето дипломиране се завръща в Индия и започва адвокатска дейност в кантората на баща си. До края на Първата световна война не взема активно участие в политическия живот на страната, но следи от близо дейността на Индийския национален конгрес. Това е период, в който Джавахарлал е пленен от идеологията на Махатма Ганди и неговото движение за пасивна съпротива. Но с края на кампанията настъпва и моментът на огромно разочарование от страна на младия Неру, който трудно възприема последвалите противоречия в Конгреса и най-вече непоследователната линия на политическо поведение от страна на Ганди.

През 1926 г. Неру заминава за Швейцария. Поводът за това пътуване е тежкото състояние на съпругата му Камала, която заболява от туберкулоза и е препоръчано спешно лечение в Европа. Там той се откъсва от индийската действителност и се запознава с личности от световния обществен живот, между които Албърт Айнщайн, Ромен Ролан и големият американски борец за свобода Роже Балдвид.

Става член на създадената през 1927 г. Антиимпериалистическа лига. Посещава Москва, където остава възхитен от постиженията на Съветската държава и заплнен от комунистическите идеи, които се проповядват там.³² През този период той изгражда в себе си модела на националноосвободителната борба, почиващ само и единствено на революционна основа.

Неговият политически дебют се състои на ежегодната сесия на Индийския национален конгрес в Мадрас (1927 г.), където чете изготвена резолюция, съдържаща искания за безусловна независимост на Индия. Този документ бива отхвърлен от фракцията на Гандистите, които застъпват модела на постепенно и поетапно извоюване на политическа свобода. Създадите се противоречия в партията поставят началото на непримирима идеологическа борба между двамата лидери.³³ Въпреки тези различия, на сесия на Конгреса в Лахор (1929 г.), Джавахарлал Неру е избран за председател на партията и то с твърдата подкрепа на Махатма Ганди.³⁴

Според новоизбрания лидер Ганди предприема далновиден ход с това, че застава зад неговата кандидатура. Наближават трудни времена както за Индия, така и за Индийския национален конгрес. Разногласията в партията растат и все по-открити стават дразгите между радикалния Субхас Чандра Бос и прагматичния Ганди. Самият Неру стига до извода, че избирането му за председател на партията е компромис между двете фракции. Като водач, той трябва да създаде необходимото спокойствие и разбирателство сред членовете на Конгреса.³⁵

Паралелно с тези процеси националноосвободителното движение навлиза в решаваща фаза и изпитва нужда от силна и волева личност. Още на заседанието в Калкута през 1928 г. е гласувано решение да се постави ултиматум към британското правителство до края на следващата календарна година – на Индия да се предостави статут на доминион. Ако това не се случи, Конгресът има намерение да поеме активна борба срещу властта и да се бори до момента, в който се извоюва пълна независимост.³⁶ За да избегне политическата криза вицекралят, още преди сесията в Лахор, кани на среща Ганди и Мотилал Неру и заявява, че за индийско самоуправление е още рано. Това е ясен знак за новия ръководител на Конгреса, че той трябва да поведе борбата.

На 31 декември 1929 г., в полунощ, Неру провъзгласява Индия за независима страна и развява знамето на свободата. Решено е да се постави начало на всеобща кампания за гражданско неподчинение. В цялата страна избухват народни вълнения, насочени срещу колониалният режим.³⁷ Водещи конгресисти са арестувани и обвинени в антиправителствена дейност. През 1932 г. партията е поставена извън закона, партийните помещения са затворени, имуществото ѝ е конфискувано, партийната преса е забранена. В затвора попадат осемдесет хиляди души. Джавахарлал Неру също е задържан и осъден, а движението е внезапно прекратено и този път отново по инициатива на Махатма Ганди. При тежаваш статут на неофициален ръководител (суперпрезидент) на Конгреса, той решава, под натиска на определени буржоазни кръгове в партията, да прекрати кампанията и да сключи примирие с колониалните власти.³⁸

Прави впечатление, че движението за гражданско неподчинение (продължило 29 месеца) е по-активно контролирано от Конгреса, отколкото предходната кампания за пасивна съпротива. Като важен аргумент за това твърдение се изтъкват разговорите, проведени между вицекраля Търуин и Ганди, които не довеждат до нищо конкретно, но издигат позицията на Конгреса наравно с тази на държавната власт. Главен виновник за новата политическа атмосфера е Неру, който със своята всеотдайност застава начело на протестите и реанимира по-утихнали, от предходните периоди, народни движения. За провала на кампанията той обвинява себе си и не допуска да му се внушава мисълта, че това са грешки на политическия растеж. Много от членовете на партията се отмятат от набеязаните цели и това го мотивира да промени бъдещите партийни приоритети.³⁹

На редовната сесия на Конгреса през април 1936 г. в град Лакнау Неру е преизбран за председател на партията и от този момент до смъртта си през 1964 г. е неизменно начело на индийското национално движение.⁴⁰ Най-важната задача, която си поставя, е да се възвърне вярата на индийския народ в Индийския национален конгрес.

Преди Лакнау официалната членска маса не надвишава и половин милион, но благодарение на своите организаторски качества, в навечерието на

Втората световна война, Неру спечелва за народната кауза над пет милиона последователи.⁴¹ Огромният брой членове не се приема одобрително от Махатма Ганди. Той смята, че за да се постигне по-добра партийна консолидация максималният електорат не трябва да надхвърля един милион души.

Между двамата лидери възникват спорове и около въпроса за участието на Конгреса в изборите за провинциални законодателни събрания. Неру не приема конституцията от 1935 г.⁴² и призовава партията да не участва в предстоящите избори. На противоположното мнение е неговият опонент, заемащ твърда позиция: „Конгресът трябва да се изяви на тези избори и да покаже своята водеща роля в индийското национално движение“.⁴³ След дълги спорове председателят на партията отстъпва, но при едно условие – кампанията ще се води под лозунга „Индийският национален конгрес не признава правото на нито една чужда страна да определя политическата и стопанската структура на Индия.“⁴⁴

На предизборните събрания Джавахарлал Неру е в стихията си. Там за първи път може безпрепятствено да излага пред масите своите цели и идеи. Обикаля неуморно цялата страна. В градовете, където аудиторията е по-издигнатата интелектуално, обяснява не само индийските проблеми, но набляга и на процесите, които се развиват в Централна Европа, Испания, Египет, Абисиния, Китай. Разказва за големите промени в Съветския съюз и за великия прогрес в Съединените американски щати. Неру е обаятелен и на селските събрания. На тях присъстват хора с ограничен кръгозор, но имащи общи проблеми. Задават му се едни и същи въпроси, свързани с бедността, едрите земевладелци, лихварите, високите данъци. Той отговаря с призив за безкомпромисна борба срещу чуждото господство и отхвърляне привилегиите на феодалната аристокрация. Не дава обещания, но се заклева да продължи борбата дотогава докогато бъде извоювана пълна свобода.⁴⁵ На тези събрания Неру изцяло се посвещава на делото, в което вярва. Влага в агитацията всичките си сили, а на народната идея отдава, почти без остатък, цялата си енергия. И победата не закъснява – от 11 провинции Индийският национален конгрес печели право да състави правителство в 9 от тях.

Но събитията не следват своя естествен ход. През септември 1939 г. започва Втората световна война и индийският вицекрал лорд Линлитгоу обявява Индия за воюваща страна срещу Германия. Британският парламент гласува „Закон за изменение на закона за управление на Индия“, който анулира индийската конституция от 1935 г. С този акт индийският народ загубва всички политически придобивки до този момент.⁴⁶

На 14^{ти} септември Индийският национален конгрес свиква работен комитет. Там Неру твърдо заявява подкрепата на Индия за отстояване каузата на демократичните общества. Но това може да стане само при условие, че в страната се състави индийско правителство, което да ръководи самостоятелно

своята вътрешна и външна политика. Отговорът на английското правителство е еднозначен: „Индийският народ ще си избере свое правителство когато му дойде времето.” Неру протестира срещу това изявление, но в този момент Англия си има по-сложни въпроси за решаване.⁴⁷

През тези напрегнати военни месеци се зараждат първите по-сериозни политически различия между Махатма Ганди и Джавахарлал Неру. Първият отстоява принципа за ненасилие и отхвърля възможността индийците да участват във военни акции. Неру е на противоположно мнение – индийски дивизии ще вземат активно участие във войната, но тогава когато Индия получи статут на свободна страна. Ганди е против този ултиматум и настоява помощта, която ще се окаже на съюзниците, да бъде без условия. Идеята пропадна, която се отваря между двамата водачи, е толкова голяма, че за известно време Ганди се оттегля от политическия живот.⁴⁸ Но развоя на самата война ги кара отново да си сътрудничат и да отстояват общата народна кауза. В края на 1941 г. Япония влиза във войната на страната на Хитлеристката коалиция и на следващата година нейните войски достигат до самата индийска граница.⁴⁹

На 14^{ти} юли 1942 г. Конгресът решава да издаде резолюция озаглавена „Вън от Индия”, пряко насочена към индийските колониални власти.⁵⁰ Неру сам изготвя текста, в който дебело подчертава: „Индийският национален конгрес е готов да организира съпротива срещу агресията на японците, но условието за това е англичаните да напуснат Индия”.⁵¹ Не се настоява съюзническите армии да се изтеглят посред войната, но Индия да може да участва в борбата на народите срещу фашизма като свободна страна.

С присъщата си смиреност Ганди отново не е съгласен с Неру относно тълкуването на девиза „Вън от Индия”. В този момент е необходимо да се заеме умерена позиция, състояща се в пасивна съпротива спрямо Япония и несътрудничество с британските власти. Но като приоритетна цел – Индия да пази неутралитет в този конфликт.⁵²

Компромисът е постигнат – пацифистът Ганди отстъпва пред радикално настроената група, водена от Неру, но този път Махатма, със заплашителен тон, заявява, че ако лидерите на партията продължават да не се вслушват в неговите предложения, ще създаде движение, което ще бъде по-голямо от самия Конгрес.⁵³

Резолюцията „Вън от Индия” е върховен момент в индийското национално движение. При нейното изготвяне Неру не пропуска да отбележи незабавното премахване на британското управление в Индия и съставяне на отговорно правителство, което ще има за задача да се противопостави на всяка агресия в сътрудничество с демократичните народи. На 8^{ми} август, в Бомбай, работна комисия на Конгреса поставя ултиматум на английското правителство – ако не се удовлетворят исканията, посочени в резолюцията, в края на август ще се даде начало на масова кампания за гражданско неподчинение.⁵⁴

Властите отговарят на резолюцията със светкавични арести. Задържани са всички водачи на Конгреса (148 само в Бомбай), между които Ганди, Неру, Азад, Пател, Крипалани, Прасад и др. До края на годината в затвора се озовават бивши конгресистки ръководители и депутати на провинциални парламенти, кметове и председатели на общински съвети. Конгресът е обявен за нелегална организация.⁵⁵ Тези политически репресии от страна на колониалните власти поражда безредици в много индийски градове. Вълна от недоволство залива улиците на Ахмадабад, Бомбай, Делхи, Мадрас. Работниците в градовете строят барикади и обстрелват с най-различни предмети правителствените сгради. Студентите напускат университетите, организират се на групи и извършват погроми над телеграфни станции и железопътни гари. Селяните опожаряват своята реколта и отказват всякакви доставки. В много индийски области населението изгонва чиновниците и провъзгласява Свободна Индия.

След въстанието на сипаите през 1857 г., това е най-големият бунт срещу английското господство. За кратко време революционната вълна залива цялата страна, но до края на август тя е овладяна от колониалните власти и бунтът е сломен.⁵⁶ Джавахарлал Неру е заточен в крепостта Ахмеднагар, при условия по-ужасни и от тези на военнопленниците. Трите години прекарани там каляват неговия характер и изграждат бъдещия твърд и безкомпромисен политик.

Освободен е през май 1945 г., в момент когато войната е пред своя край и японската опасност е отхвърлена.⁵⁷ Международните отношения са поставени на по-различна основа. Големите империи трябва да се примирят с краха на колониалния свят. А самият Неру е изправен пред своята историческа задача – да съумее да изгради една модерна Индия, освободена от своите религиозни и кастови предразсъдъци, обединяваща в една нация целия разнолик субконтинент. След десетилетия на политически борби, дейците на индийското национално движение извоюват желаната свобода и даряват на индийския народ една демократична конституция.

*

* *

Махатма Ганди и Джавахарлал Неру заемат подобавашо място не само в индийската, но и в световната история, заради огромния принос, който имат те за отхвърляне на световния колониален ред. Те са символи на едно ново мислене, подчинено на чувството за единство и общност.

Различни по произход, семейна среда и политически опит, те често се конфронтират и изказват неодобрение от методите на другия. В годините на своето политическо съзряване Неру е запленил от Ганди. Вдъхновява се от неговата харизма и огромно влияние над обикновения индийски народ. Възхищава се на борбата му с индийския квиетизъм (мистично-съзерцателно отношение към живота). Според Неру, Ганди е пълна противоположност на това явление. Той не губи енергията си напразно – действа, бори се и кара другите да се борят.⁵⁸

Първите различия се появяват относно новия устав на Индийския национален конгрес, съставен изцяло от Ганди. Според него партията се превръща в демократична и масова организация, с голямо представителство на средната класа. На противоположно мнение е младият Джавахарлал: „Партията не трябва да е всеобща – политиката е по-висша материя, с нея трябва да се занимават състоятелни хора.”⁵⁹ Това свое мнение Неру отстоява твърдо, но след години го променя и стига до извода, че „народа е в основата на индийското национално движение.” Той не харесва и прекалената правдивост в Ганди, опасно качество за политически деец. Но се удивява от честността и жертвоготовността му при отстояване на народните интереси.

В годините на своето политическо съзряване Неру отчита в поведението на Ганди една прекалена революционна пасивност. Повод за това са единадесетте пункта, публикувани от Махатма през март 1930 г., съдържащи искания към английската власт за въвеждане на икономически и социални реформи, с цел повишаване жизнения стандарт на индийския народ.⁶⁰ По този повод Неру с недоумение заявява: „Какъв смисъл има искането на Ганди за тези реформи, щом става дума за независимост? Значи ние с него разговаряме на различни езици.”⁶¹

Различията между двамата стават още по-сериозни в годините на Втората световна война. Ганди е пацифист, не се примирява пред съдбата на народите и е готов за съпротива. Но тя не трябва да предизвиква тежки социални и политически конфликти. Неру не харесва този лозунг и настоява в резолюцията „Вън от Индия” да се наблегне на твърдото намерение на индийския народ да участва във военните операции срещу вражеската агресия.

В годините между двете световни войни британското правителство предпочита да обсъжда политическите и социално-икономическите проблеми на Индия само и единствено с Ганди. Той се среща с индийските вицецаре и подписва пактове. Участва в конференцията „Около кръглата маса” в Лондон (1931 г.) и дебатира с английските дипломати бъдещето на индийския народ.⁶² Управляващите в Англия не харесват Неру и неговата агресивна политическа нагласа. Говорещ по-добре английски език от самите британски политици, той няма обща политическа платформа, която да обсъжда с тях. Неру отхвърля не само колониалните режими, но и зараждащия се фашизъм в Европа.⁶³

Водачите на индийското национално движение проявяват различия по отношение на стопанското развитие на бъдещата свободна индийска държава. Неру отхвърля идеологията на Ганди в частта ѝ за създаване на селски общини в рамките на едно неиндустриално общество. Той е убеден, че съвременното индустриално общество е единственият начин за отстраняване на бедността. Тази негова позиция е породена от опита да бъдат заимствани постиженията на Съветска Русия.⁶⁴

Огромните идейни различия не водят до личен конфликт, а заздравяват приятелството и дружбата между двамата мъже. За техните взаимоотношения

биографът на Ганди Л.Фишер пише: „Ганди обичаше Неру като син, а Неру обичаше Ганди като баща. Неру никога не е криел дълбокото различие между собствения си мироглед и мирогледа на Ганди. Той често говореше и пишеше за това. Ганди приветстваше откровеността. Тяхната привързаност един към друг не почиваше на съгласие.”⁶⁵.

След края на Втората световна война Индия си извоюва статут на независима страна благодарение на саможертвата на индийските войници, взели участие на почти всички военни фронтове. Макар неосъществила пълното си обединение, тя си извоюва статут на суверенна република, разполагаща с демократична конституция. Като основа на този национален успех се поставя всеотдайната и неуморна дейност на двамата велики политически водачи Махатма Ганди и Джавахарлал Неру.

БЕЛЕЖКИ

¹ Митев, Й., Узунов, Ф. Политическа история на съвременния свят. В.Търново, 2005, с. 149–154.

² Семков, М. Записки по съвременна история 1918 – 1945. С., 1992, с. 37–42.

³ Дът, П. Съвременна Индия. С., 1952, с. 41–54.

⁴ Пак там, с. 54–63.

⁵ Пак там, с. 65–81.

⁶ Мишев, Р. История на страните от Изтока и Латинска Америка в Ново време. В. Търново, 2011, с. 136.

⁷ Пак там, с. 137–139.

⁸ Антонова, К., Бонгард-Левин, Г., Котовский, Г. История Индии. Москва, 1976, с. 290–301.

⁹ Пак там, с. 322–361.

¹⁰ Ульяновский, Р. Три лидера великого индийского народа. Москва, 1986, с. 301–309.

¹¹ Пак там, с. 88–111.

¹² Пак там, с. 130–141.

¹³ Махатма Ганди. Моят път към истината. Автобиография. С., 1996, с. 434–437.

¹⁴ Пак там, с. 449–452.

¹⁵ Пак там, с. 519–523.

¹⁶ Brown, J. Gandhi's Rise to Power: Indian Politics 1915 – 1922. Cambridge, 1972, pp. 112–114.

¹⁷ Ibidem, pp. 168–201.

¹⁸ Ibidem, pp. 318–329.

¹⁹ Пантев, А. Глушков, Х., Мишев, Р. История на Новото време. В.Търново, 1998, с. 515.

²⁰ Arnold, D. *Gandhi*. Longman, 2000, pp. 68–91.

²¹ Ibidem, pp. 100–102.

²² **Brown, J.** *Gandhi and Civil Disobedience: The Mahatma in Indian Politics 1928 – 1934*. Cambridge, 2008, pp. 312–321.

²³ *Ibidem*, pp. 380–388.

²⁴ Индийската сол е държавен монопол. Английските кораби, които транспортират подправки, чай и други стоки към метрополията не се връщат празни в Индия, а се товарят с английска сол. За да се продава тази сол, индийската е обложена с данък.

²⁵ **Горев, А.** Махатма Ганди. Москва, 1989, с. 151.

²⁶ Пак там, с. 204.

²⁷ **Brown, J.** *Nehru*. Pearson, 1999, pp. 28–31.

²⁸ *Ibidem*, pp. 108–131.

²⁹ *Ibidem*, pp. 202–204.

³⁰ *Ibidem*, pp. 206–208.

³¹ **Неру, Дж.** Автобиография. Москва, 1955, с. 16.

³² **Неру, Дж.** Взгляд на всемирную историю. Т.3. Москва, 1975, с. 108–122.

³³ **Райков, А.** Национально-освободителные организации Индии в борьбе за свободу, 1905–1930. Москва, 1979, с. 91–96.

³⁴ Пак там, с. 133.

³⁵ **Ray, N., Kumar, R., Das, M.** *Concise history of the Indian National Congress, 1885–1947*. Vikas Pub. House, 1985, pp. 112–115.

³⁶ **Nanda, B.** *Jawaharlal Nehru: Rebel and Statesman*. Oxford, 1998, pp. 218–226.

³⁷ **Gupta, R., Johari, J.** *Indian freedom movement and thought: Nehru and the politics of ‘right’ vs ‘left’, 1930–1947*. Sterling Publishers, 1983, pp. 78–91.

³⁸ **Mathai, M.** *Reminiscences of the Nehru Age*. Vikas Pub. House, 1978, p. 191.

³⁹ **Регинин, А.** Индийский национальный конгресс. Очерки идеологии и политики. Москва, 1978, с. 36.

⁴⁰ Пак там, с. 109.

⁴¹ Пак там, с. 241.

⁴² Конституцията от август 1935 г. съхранява пълната власт на английската колониална администрация. Статута на Индия остава непроменен и се създава федерална схема, която предвижда страната да стане федерация от провинции и княжества.

⁴³ **Nanda, B.** *Three Statesmen: Gokhale, Gandhi and Nehru*. Oxford, 2004, pp. 822–851.

⁴⁴ *Ibidem*, pp. 900–941.

⁴⁵ **Pandey, V.** *Nehru*. Stein and Day Publishers, 1976, pp. 322–324.

⁴⁶ **Неру, Дж.** Пробуждането на Индия. С., 1983, с. 586–595.

⁴⁷ Пак там, с. 601–610.

⁴⁸ **Dalton, D.** *Mahatma Gandhi: Nonviolent Power in Action*. Columbia University Press, 2000, pp. 150–171.

⁴⁹ **Лидъл Харт, Б.** История на Втората световна война. С., 2005, с. 230–234.

⁵⁰ **Роб, П.** История на Индия. Рива, София, 2008, с. 266.

⁵¹ **Ahmad, M.** *Indian response to the Second World War*. South Asia Books, 1987, pp. 157–158.

⁵² **Маргышин, О.** Политические взгляды Мохандаса Карамчанда Ганди. Москва, 1970, с. 198–202.

- ⁵³ Пак там, с. 205.
- ⁵⁴ **Judd, D.** Jawaharlal Nehru. University of Wales Press, 1933, p. 51.
- ⁵⁵ **Дяков, А.** Индия след Първата световна война. С., 1955, с. 30–32.
- ⁵⁶ **Юрлов, Ф., Юрлова, Е.** История Индии XX в. Институт востоковедения РАН. Москва, 2010, с. 310–312.
- ⁵⁷ **Nanda, B.** The Nehrus: Motilal and Jawaharlal. John Day, New York, 1963, pp. 228–229.
- ⁵⁸ **Rau, M.** Jawaharlal Nehru. Government of India, 1973, pp. 152–154.
- ⁵⁹ Ibidem, pp. 171–172
- ⁶⁰ **Рауне, Р.** The Life and Death of Mahatma Gandhi. Dutton, 1969, p. 422
- ⁶¹ **Неру, Дж.** Автобиография. Москва, 1955, с. 231.
- ⁶² **Parekh, B.** Colonialism, Tradition and Reform: An Analysis of Gandhi's Political Discourse. Sage Publications, 1999, pp. 106–107.
- ⁶³ През март 1936г. Неру отклонява настойчивата покана на Бенито Мусолини за среща. Две години по-късно отказва да посети Германия и да се срещне с нацисткото правителство.
- ⁶⁴ Visions of India. Selections from the Works of Rabindranath Tagore, Swami Vivekananda, Mahatma Gandhi, Sri Aurobindo, Maulana Abil Kalam Azad, Sarvepalli Radhakrishnan, Jawaharlal Nehru. New Delhi, Indian Council for Cultural Relations, 1983, pp. 86–90.
- ⁶⁵ **Fisher, L.** The Life of Mahatma Gandhi. New York, 1950, p. 429.

ЛИТЕРАТУРА

- Антонова, К., Бонгард-Левин, Г., Котовский, Г.** История Индии. Москва, 1976.
- Горев, А.** Махатма Ганди. Москва, 1989.
- Дъг, П.** Съвременна Индия. София., 1952.
- Дяков, А.** Индия след Първата световна война. София., 1955.
- Лидъл Харт, Б.** История на Втората световна война. София., 2005.
- Мартышин, О.** Политические взгляды Мохандаса Карамчанда Ганди. Москва, 1970.
- Махатма Ганди.** Моят път към истината. Автобиография. София., 1996.
- Митев, Й., Узунев, Ф.** Политическа история на съвременния свят. В.Търново, 2005.
- Мишев, Р.** История на страните от Изтока и Латинска Америка в Ново време. В. Търново, 2011.
- Неру, Дж.** Автобиография. Москва, 1955.
- Неру, Дж.** Взгляд на всемирную историю. Т. 3. Москва, 1975.
- Неру, Дж.** Пробуждането на Индия. С., 1983.
- Пантев, А. Глушков, Х., Мишев, Р.** История на Новото време. В.Търново, 1998.
- Райков, А.** Национально-освободителные организации Индии в борьбе за свободу, 1905 – 1930. Москва, 1979.
- Регинин, А.** Индийский национальный конгресс. Очерки идеологии и политики. Москва, 1978.

Роб, П. История на Индия. Рива, София, 2008.
Семков, М. Записки по съвременна история 1918 – 1945. С., 1992.
Ульяновский, Р. Три лидера великого индийского народа. Москва, 1986.
Юрлов, Ф., Юрлова, Е. История Индии XX в. Институт востоковедения РАН. Москва, 2010.

Ahmad, M. Indian response to the Second World War. South Asia Books, 1987.
Arnold, D. Gandhi. Longman, 2000.
Brown, J. Gandhi and Civil Disobedience: The Mahatma in Indian Politics 1928 – 1934. Cambridge, 2008.
Brown, J. Gandhi's Rise to Power: Indian Politics 1915–1922. Cambridge, 1972.
Brown, J. Nehru. Pearson, 1999.
Dalton, D. Mahatma Gandhi: Nonviolent Power in Action. Columbia University Press, 2000.
Fisher, L. The Life of Mahatma Gandhi. New York, 1950.
Gupta, R., Johari, J. Indian freedom movement and thought: Nehru and the politics of 'right' vs 'left', 1930 – 1947. Sterling Publishers, 1983.
Judd, D. Jawaharlal Nehru. University of Wales Press, 1933.
Mathai, M. Reminiscences of the Nehru Age. Vikas Pub. House, 1978.
Nanda, B. Jawaharlal Nehru: Rebel and Statesman. Oxford, 1998.
Nanda, B. The Nehrus: Motilal and Jawaharlal. John Day, New York, 1963.
Nanda, B. Three Statesmen: Gokhale, Gandhi and Nehru. Oxford, 2004.
Pandey, B. Nehru. Stein and Day Publishers, 1976.
Parekh, B. Colonialism, Tradition and Reform: An Analysis of Gandhi's Political Discourse. Sage Publications, 1999.
Payne, R. The Life and Death of Mahatma Gandhi. Dutton, 1969.
Rau, M. Jawaharlal Nehru. Government of India, 1973.
Ray, N., Kumar, R., Das, M. Concise history of the Indian National Congress, 1885 – 1947. Vikas Pub. House, 1985.
Visions of India. Selections from the Works of Rabindranath Tagore, Swami Vivekananda, Mahatma Gandhi, Sri Aurobindo, Maulana Abil Kalam Azad, Sarvepalli Radhakrishnan, Jawaharlal Nehru. New Delhi, Indian Council for Cultural Relations, 1983.